

УДК 808.5 (075.8)

Кучерук Оксана Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін Житомирського державного університету імені І. Франка, м. Житомир, Україна
[ORCID 0000-0002-7040-986X](https://orcid.org/0000-0002-7040-986X)

okucheruk1@ukr.net

Караман Станіслав Олександрович,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

[ORCID 0000-0003-3186-375X](https://orcid.org/0000-0003-3186-375X)

stanislavkaraman@gmail.com

Караман Ольга Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

[ORCID 0000-0002-5662-4395](https://orcid.org/0000-0002-5662-4395)

olgavkaraman@gmail.com

НАУКОВО-ОСВІТНІ ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Анотація. У статті розглянуто проблему використання ресурсів електронних бібліотек у закладах вищої освіти, розкрито основні напрями застосування відповідних цифрових ресурсів та наведено методичні рекомендації. Обґрунтовано актуальність використання електронних бібліотек з метою підвищення якісного рівня фахової освіти студентів-філологів і їхньої наукової діяльності. Уточнено сутність поняття «електронна бібліотека». На основі аналізу наукових праць, синтезу навчально-методичних ідей, узагальнення власного досвіду педагогічної роботи з'ясовано стан використання електронних бібліотек у професійно орієнтованій підготовці майбутніх учителів-словесників, визначено умови ефективного використання ресурсів електронних бібліотек у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників. Здійснено аналіз практики використання ресурсів електронних бібліотек для підтримання навчання й наукових досліджень студентів-філологів. У цьому контексті описано результати опитування й анкетування студентів-філологів щодо активності й ефективності використання ресурсів електронних бібліотек в освітньому процесі. Емпіричним шляхом підтверджено, що інтеграція цифрових ресурсів електронних бібліотек у традиційну систему освіти філологів сприяє підвищенню внутрішньої мотивації до навчання, активізації самостійної інформаційно-пізнавальної діяльності студентів, формуванню ключових і фахових компетентностей. Наголошено, що ефективність опрацювання ресурсів електронних бібліотек у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників залежить від рівня ІКТ-компетентності студентів і викладачів. Визначено перспективи дослідження проблеми використання ресурсів електронних бібліотек як необхідного інструменту для осучаснення змісту і технологій професійної підготовки студентів-філологів.

Ключові слова: електронні бібліотеки; контент електронної бібліотеки; електронні науково-освітні ресурси; освітня діяльність; наукова діяльність; інформаційно-освітнє середовище; фахова підготовка студентів-філологів.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Світові тенденції комп'ютеризації освіти і створення електронних бібліотек зумовлюють потребу переосмислення підходів до організації навчально-виховного процесу й актуалізують проблему використання ресурсів електронних бібліотек у навчанні й науковій діяльності закладів освіти різних рівнів. У контексті сказаного варто звернути увагу на те, що у 2005 році було оприлюднено ідею створення Світової цифрової бібліотеки (WDL), ця електронна бібліотека пропонує безкоштовний доступ через Інтернет-мережу (у багатомовному форматі) до великої кількості матеріалів, які представляють культури різних країн світу. Основними цілями Світової цифрової бібліотеки є такі: сприяння міжнародному й міжкультурному взаєморозумінню; розширення обсягу й

різноманіття культурного змісту в Інтернеті; надання ресурсів для педагогів, науковців і всіх зацікавлених осіб тощо [1]. У 2008 році було відкрито європейську цифрову бібліотеку «Europeana», її завдання – трансформувати світ з культурою, створити умови для полегшення людям роботи, навчання або задоволення на основі багатой культурної спадщини Європи [2]. В Україні 23 грудня 2009 року (остання редакція від 17 серпня 2011 року, із змінами від 24.10.2012) схвалено Концепцію Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», метою якої є підвищення ефективності використання, забезпечення доступу до документів у бібліотечних, архівних та музейних фондах [3]. Акцентуємо увагу на тому, що у 2009 р. стартував проект «Електронна бібліотека України: створення Центрів знань в університетах України» – великий міжнародний проект, який об'єднав, окрім Києво-Могилянської академії та Києво-Могилянської Фундації Америки, ще Всеукраїнську асоціацію «Інформатіо-Консорціум», Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича та Нортвестерн Університет (США). Цей проект є відкритим, до нього можуть долучитися всі університети України, та співфінансується Агентством з міжнародного розвитку США (USAID). Мета проекту – інтеграція української академічної спільноти до світової науки, подолання відірваності від світового наукового контексту. Важливо також, що система обміну інформацією між Україною та світовою академічною громадою матиме подвійне спрямування: передбачає не лише використання світових інформаційних наукових ресурсів, але й створення та розповсюдження власних наукових здобутків учених України через об'єднану систему університетських репозитаріїв (відкритих електронних архівів) та відкритих електронних журналів. Створення Центрів знань як ресурсних, інформаційних і тренінгових центрів має стати інструментом розв'язання цих завдань. Ще одне завдання Центрів – подолання проблеми низької якості наукових досліджень та університетської освіти [4] тощо.

Цілком слушно Дж. Мендел (J. Mendel) зазначає, що розподілені цифрові бібліотеки мають потенціал, аби революціонізувати освіту та навчання, тому існує здоровий симбіотичний зв'язок між освітою, навчанням і цифровими бібліотеками [5, с. 47-48]. У роботах [6], [7] вказується на переваги та особливості використання електронних бібліотек у науково-дослідницькій та інформаційно-аналітичній діяльності.

Одна з переваг електронних бібліотек в умовах розвитку інформаційного суспільства в тому, що вони забезпечують мобільний доступ до результатів наукових досліджень та навчальних матеріалів. До того ж, існує залежність між кращим доступом до інформації та підвищенням рівня розвитку науки й зростанням ступеня цінності освіти. Для того, аби робота з інформацією відбувалася на якісно новому рівні, необхідно вправно й доцільно використовувати електронні науково-освітні ресурси цифрових бібліотек. Натомість методика підготовки студентів-філологів до використання електронних бібліотек з метою навчання (самонавчання) і виконання наукових досліджень не напрацьована. Тому робота таких студентів з ресурсами електронних бібліотек переважно має хаотичний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання праць науковців свідчить, що застосування електронних бібліотек (далі – ЕБ) для реалізації цілей освіти й дослідницької діяльності вивчають В. Биков, О. Будецька, С. Іванова, М. Ігнатюк, М. Кадемія, К. Лобузін, Н. Морзе, Т. Новицька, В. Попик та ін. Зокрема, О. Спірін і Н. Прилуцька стверджують, що питання вивчення ЕБ у вищих закладах освіти не є дослідженим, в окремих випадках обсяг навчальної інформації не дає змоги одержати мінімально-базові знання щодо основних понять, характеристик ЕБ та відповідні вміння з їх використання [8, с. 47-48]. Дослідники Т. Новицька, О. Марченко виділяють два основні підходи до використання ЕБ користувачем: 1) перегляд – користувачі переходять по інформаційному дереву, щоб знайти необхідну інформацію. Основним джерелом інформації для користувача є метадані, які агрегуються в певні набори, на основі яких він може визначити, чи можуть ресурси, що описані таким набором даних, бути потенційно цікавими; 2) пошук – користувач виконує запити через пошукові сервіси ЕБ, використовуючи певні ключові слова. Цей вид використання ЕБ спрямований на пошук не лише за метаданими, але й за повними текстами інформаційних

ресурсів (лексичний пошук – інформаційний пошук за лексикою з урахуванням граматичних особливостей; символічний пошук – на основі певної послідовності припустимих символів, наприклад, календарної дати; атрибутивний пошук – інформаційний пошук об'єктів за значеннями їх характеристик, для текстових об'єктів такими характеристиками можуть бути «автор», «назва», «місце видання», «дата видання» і т. п.) [9, с.183-184].

З погляду фахової освіти студентів-філологів О. Семенов звертає увагу на те, що в лінгвометодичній підготовці майбутніх учителів, викладачів-словесників як мовних особистостей і дослідників використовуються електронні НМК, блоги, сайти, веб-конференції, електронні бібліотеки й т. ін. Водночас науковець наголошує, що електронні ресурси сприяють оновленню й оптимізації навчально-пізнавальної діяльності, формуванню предметної, методичної, інформаційно-комунікаційної компетентності, міжособистісної комунікативної взаємодії учасників електронної комунікації [10, с. 128-129]. Деякі аспекти застосування ЕБ у навчанні студентів-гуманітаріїв побіжно розглядає Д. Запорожець, дослідниця виходить із того, що використання електронних бібліотек є найперспективнішим способом інформаційного забезпечення студентів [11].

Незважаючи на інтерес дослідників до питань електронного навчання, проблема впровадження ресурсів електронних бібліотек у систему освіти майбутніх учителів української мови і літератури потребує більшої уваги. Аналіз відповідних наукових публікацій переконує, що електронні інформаційні ресурси у фаховій підготовці студентів-філологів ураховуються недостатньо, а можливості ЕБ ще не стали об'єктом ґрунтовних лінгводидактичних досліджень та праць з методики літератури. Дослідження науковців дають підстави стверджувати про наявність низки проблем, пов'язаних із використанням ЕБ у навчанні й науковій діяльності майбутніх фахівців, це потребує пошуку й узагальнення педагогічно виважених і доцільних шляхів удосконалення наукового, навчально-методичного й інформаційно-освітнього забезпечення підготовки студентів з використанням науково-освітніх колекцій ЕБ.

Мета статті – розглянути особливості використання ресурсів електронних бібліотек у навчанні й науковій діяльності студентів-філологів. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання відповідних завдань: уточнити сутність поняття «електронна бібліотека», з'ясувати стан використання ЕБ у професійно орієнтованій підготовці майбутніх учителів-словесників, визначити необхідні умови ефективної роботи студентів-філологів з контентом ЕБ у закладах вищої освіти.

2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

У методиці проведення дослідження використано різні методи наукової роботи: аналіз наукових праць з проблемних питань використання науково-освітніх ресурсів ЕБ у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників, синтез навчально-методичних ідей щодо опрацювання ресурсів ЕБ у діяльності закладів вищої освіти; анкетування студентів щодо активності й ефективності використання ресурсів ЕБ; узагальнення власного педагогічного досвіду в системі професійної освіти студентів-філологів; інтерпретація результатів дослідницької роботи.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток ключових і фахових компетентностей у межах професійної підготовки студентів-філологів здійснюється на основі опрацювання інформаційних документів, творів художньої літератури, підручників, навчальних посібників і т. ін. Значний потенціал для забезпечення відповідної роботи мають науково-освітні ресурси й сервіси електронних бібліотек.

За С. Івановою, електронні бібліотеки є суттєвим доповненням до цифрового середовища навчання. Дослідниця виходить із того, що електронна бібліотека – це

розподілена інформаційна система, яка уможливорює надійно накопичувати, зберігати й ефективно використовувати різноманітні колекції електронних повнотекстових документів, що доступні в зручному для користувача вигляді через глобальні мережі передавання даних [12].

У працях науковців простежується синонімічна заміна терміна «електронна бібліотека» – «віртуальна бібліотека», «цифрова бібліотека», «бібліотека без стін» та ін., що свідчить про різноаспектне бачення поняття «електронна бібліотека». Українські фахівці послуговуються переважно терміном «електронна бібліотека», американські та європейські дослідники – «цифрова бібліотека». З огляду на складність зазначеного поняття М. Женченко, А. Кочеткова та інші ототожнюють поняття «електронна бібліотека» і його синонімічні заміники, натомість окремі дослідники намагаються навести лад у відповідному поняттєвому полі й термінології. Зокрема, В. Вітенко розрізняє їх, дослідник пояснює, що назва *віртуальна бібліотека* (Virtual library) використовується для визначення комплексу інформаційних джерел, доступних через глобальні комп'ютерні мережі, що в сукупності утворюють Internet. Віртуальна бібліотека не має єдиного місцезнаходження – її ресурси розподілені по всьому світу, а інформаційний потенціал на кілька порядків перевищує документні ресурси будь-якої книгозбірні. Під *цифровою бібліотекою* (Digital library) розуміється бібліотека, у якій вся інформація зберігається в оцифрованому вигляді та не передбачає наявності документів на традиційних носіях. В *електронній бібліотеці* (Electronic library) основні процеси здійснюються з використанням комп'ютерів, однак у таких бібліотеках документи на машинних носіях співіснують з аудіо-, аудіовізуальними та іншими матеріалами. Дослідник узагальнює, що електронна бібліотека включає в себе й цифрову, у ній, окрім суто дискретного подання документів, допускається і їх відбиття в іншій електронній (наприклад, аналоговій) формі. Цифрова та електронна бібліотеки, на відміну від віртуальної, становлять сукупність документів, що мають конкретне місцезнаходження [13].

Ураховуючи тлумачення В. Вітенка й праці Т. Новицької, О. Спіріна, М. Шиненка, інших дослідників щодо поставленої проблеми, *електронну бібліотеку* розглядаємо як web-орієнтований ресурс і сервіс, що сукупно мають забезпечити розповсюдження інформаційної продукції та відкритий доступ до неї користувачів мережі Інтернет, а також технологічну підтримку функціонування. Завдяки електронним бібліотекам користувачі мають змогу здійснювати інформаційний пошук різних публікацій у вигляді художніх творів, наукових книг, періодичних видань, електронних видань тощо. Адміністратори електронних бібліотек постійно змістовно наповнюють і поновлюють свої ресурси й технічно, процесуально їх підтримують. Порівняно з традиційними бібліотеками, перевагами електронних бібліотек та використання їх з метою освіти й наукової діяльності є те, що вони забезпечують прискорений доступ до необхідної інформації (без значного витрачання коштів), уможливлюють швидко «завантажити», «скачати» книги в різних цифрових форматах і читати їх із застосуванням мобільних гаджетів у будь-якому місці й у будь-який час, це, своєю чергою, забезпечує мобільність інформаційно-освітнього середовища.

У площині сказаного акцентуємо увагу на позитивному зарубіжному досвіді, пов'язаному з практикою збирати в репозитарії гуманітарні веб-сайти й каталогізувати їх за предметними напрямками. Мета створення відповідних архівів – заохочувати студентів і педагогів різних рівнів використовувати архівні матеріали на заняттях [5, с.15].

Користувачами електронних бібліотек у системі професійно-педагогічної освіти є як студенти, так і викладачі (науковці). Використання в освітній системі електронних бібліотек – це шлях активізації пізнавальних процесів, інтелектуального розвитку, формування критичного, інноваційного й системного мислення студентів. Загалом електронні бібліотеки розширюють й урізноманітнюють інформаційно-освітнє середовище. Водночас потрібно зазначити, що недостатній рівень комп'ютерної грамотності окремих студентів і викладачів гальмує процес ефективного використання ресурсів електронних бібліотек у навчальній і науковій діяльності вишу.

З метою виконання дослідження було проведено опитування й анкетування студентів-філологів (112 осіб), які здобувають ступінь бакалавра (3 курс) і магістра (5-6 курси) в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, щодо активності й ефективності використання ресурсів електронних бібліотек в освітньому процесі. Анкета передбачала дати відповіді на такі запитання:

1. Чи використовуєте ви в освітньому процесі ресурси ЕБ?
2. Як часто ви користуєтесь ЕБ у процесі фахової підготовки?
3. Якими ЕБ ви користуєтесь в процесі фахової підготовки?
4. Які причини спонукають вас працювати з ресурсами електронної бібліотеки, а не традиційної (мобільність використання ЕБ, зручні сервіси ЕБ, ресурси ЕБ більш доступні на відміну від традиційної бібліотеки, порадили викладачі чи знайомі, інше)?

5. З якою метою ви використовуєте ЕБ під час професійної освіти (для читання програмових літературних творів, підготовки до практичних занять, виконання кваліфікаційних робіт, розміщення власних творчих продуктів у інституційному репозитарії університету, особистого розвитку, інший варіант відповіді)?

Аналіз даних дослідження свідчить, що з-поміж анкетованих студентів 41% користуються ЕБ систематично; 49% – періодично; а 10% – не користуються й пояснюють це так: «не маю достатніх умінь з використання ресурсів ЕБ», «мені більше подобається традиційна книга, її можна взяти в руки», «читання інформаційних джерел у цифровому форматі швидко втомлює», «коли читаю книгу в цифровому форматі, не запам'ятовую прочитане», «не сприймаю електронну книгу», «коли читаю традиційну книгу, то роблю маркування тексту – виділяю фрагменти, на полях веду записи, ставлю позначки, чого не можна зробити з інформаційними ресурсами ЕБ».

За даними анкетування найбільш популярними для учасників нашого дослідження (студентів-філологів Житомирського державного університету імені Івана Франка) виявилися такі ЕБ: електронна бібліотека ЖДУ імені Івана Франка (<http://eprints.zu.edu.ua/>); «Україніка» (<http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=AUTHOR&P21DBN=UKRLIB>); «Чтиво» (<http://chtyvo.org.ua/>) тощо.

Електронну бібліотеку ЖДУ імені Івана Франка (зображення головної сторінки сайту цієї ЕБ подано на рис. 1) розроблено та впроваджено Житомирським державним університетом імені Івана Франка на засадах Європейських освітньо-наукових бібліотечних систем. Під час опитування студенти зазначали, що ця ЕБ здійснює оперативне забезпечення інформаційних запитів її користувачів, пропонує актуальні електронні бази даних для підтримання наукової та навчальної роботи в університеті.

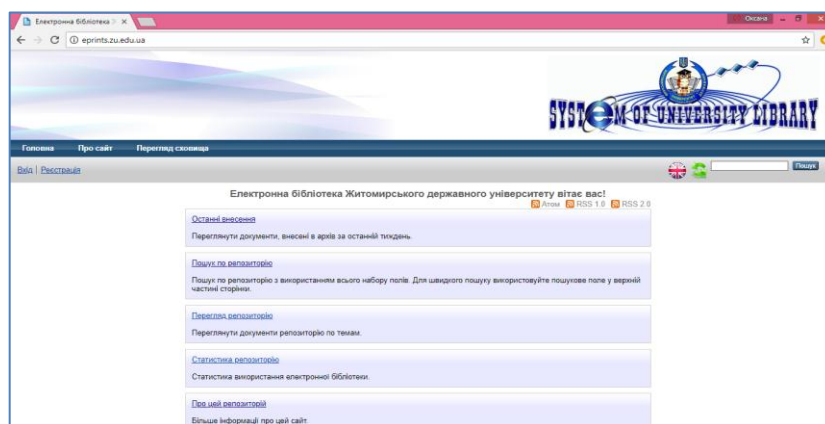

Рис. 1. Скріншот головної сторінки сайту електронної бібліотеки ЖДУ імені Івана Франка

У контексті сказаного варто додати й про електронну бібліотеку Університету Грінченка (скріншот сторінки сайту ЕБ КУБГ подано на рис. 2). Вона нині має таку назву: Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка (<http://elibrary.kubg.edu.ua/>). Більш прийнято у відповідному контексті (як електронний архів для тривалого зберігання, накопичення та забезпечення довготривалого й надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень) уживати термін «репозитарій», хоча на сайті Київського університету імені Бориса Грінченка написано «репозиторій». Сайт цього репозитарію використовує програмне забезпечення EPrints 3, що й електронна бібліотека ЖДУ імені Івана Франка. Як зазначено на сайті бібліотеки КУБГ (<http://library.kubg.edu.ua/resursi/e-resursy/bd-periodyka.html>), інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка почав діяти з березня 2013 року й призначений для накопичення, систематизації та зберігання в електронному вигляді інтелектуальних продуктів наукового загалу Університету, надання відкритого доступу до них засобами Інтернет-технологій, поширення наукових матеріалів у світовому науково-освітньому просторі.

Рис. 2. Скріншот сторінки сайту Інституційного репозиторію Київського університету імені Бориса Грінченка

Електронна бібліотека «Україніка» (зображення сторінки сайту цієї ЕБ подано на рис. 3) була ініційована й створена Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського. В. Попик стверджує, що формування фундаментальної ЕБ «Україніка» є природним завданням НБУ імені В. І. Вернадського – як з огляду на концентрацію у її фондах найбільш повного масиву літератури про Україну, включно з основною частиною унікальних та рідкісних документів, так і на накопичення нею вагомим дослідницького, методологічного й системотехнічного підґрунтя, величезних напрацювань її вчених, спеціалістів щодо інтеграції всього багатства знань про Україну [14, с.3]. Під час опитування студенти акцентували на змістових особливостях контенту ЕБ «Україніка», зокрема – це інформаційні матеріали про Україну, український народ, його історію, культуру, освіту, документи про флору і фауну, географію, соціально-економічні можливості, наукові здобутки України. Відповідний зміст контенту ЕБ «Україніка» має потужний потенціал для навчальної, наукової й професійної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури.

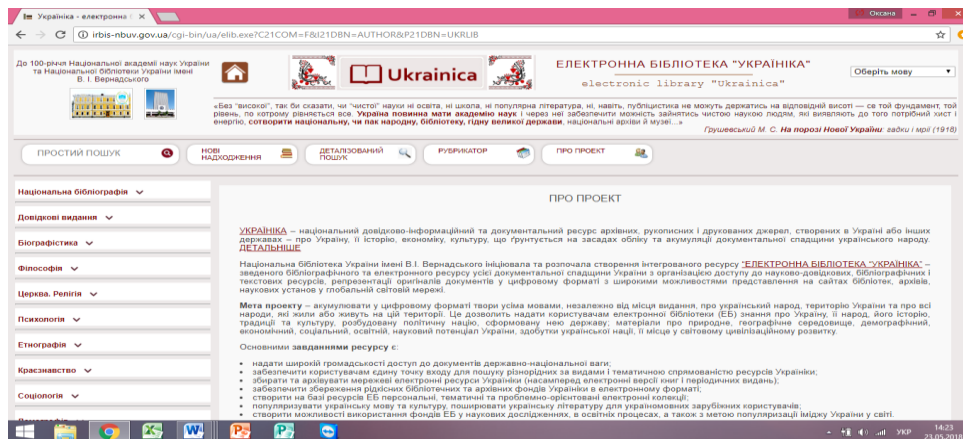

Рис. 3. Скріншот сторінки сайту електронної бібліотеки «Україніка»

Як було зазначено, студенти-філологи також користуються електронною бібліотекою «Чтиво» (зображення сторінки сайту ЕБ подано на рис. 4). На сайті цієї ЕБ вказано пріоритетні завдання, які має виконувати книгозбірня «Чтива», а саме: 1) надання читачам якісних електронних книг у повному обсязі й у якомога більшій кількості; 2) забезпечення школярів та студентів українськомовним літературним матеріалом, який вони вивчають за програмами навчальних закладів; 3) збереження й поширення української думки у слові, а відтак і збереження національної пам'яті; 4) забезпечення зручного користування й доступу до вмісту ЕБ усіма можливими способами тощо. У відгуках студенти називали такі зручності ЕБ «Чтиво»: проста навігація по сторінках сайту бібліотеки; зручна пошукова система; можливість ділитися, обмінюватися враженнями про літературно-художні твори в коментарях.

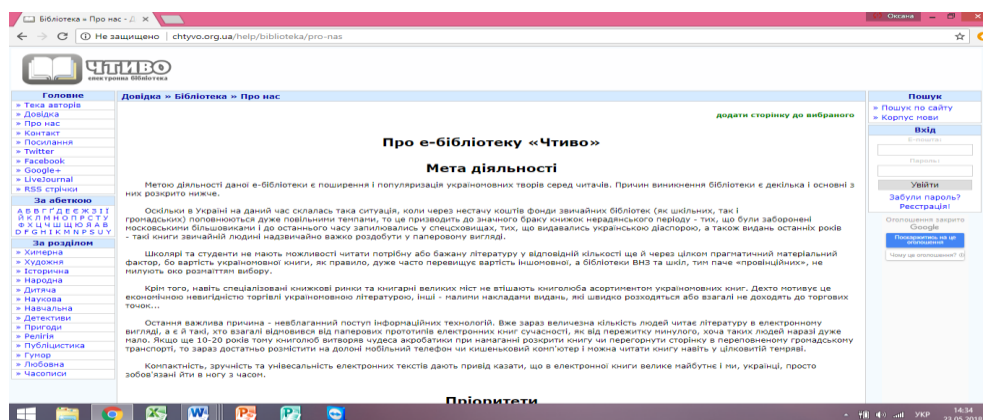

Рис. 4. Скріншот сторінки сайту електронної бібліотеки «Чтиво»

Те, що студенти ЖДУ імені Івана Франка на запитання анкети «Якими ЕБ ви користуєтесь в процесі фахової підготовки?» першою вказали ЕБ установи, у якій навчаються (а потім інші електронні бібліотеки), вважаємо закономірним. За нашими спостереженнями, наприклад, студенти-філологи Київського університету імені Бориса Грінченка також насамперед послуговуються електронними ресурсами (електронним каталогом і електронним репозиторієм) бібліотеки свого університету.

У відповідях студентів на четверте запитання анкети «Які причини спонукають вас працювати з ресурсами ЕБ, а не традиційної (мобільність використання ЕБ, зручні сервіси ЕБ, ресурси ЕБ більш доступні на відміну від традиційної бібліотеки, поради викладачі чи знайомі, інші)?» причини, що впливають на вибір працювати з ресурсами ЕБ, а не традиційної, насамперед пов'язані з особливостями (перевагами) ЕБ. Більшість опитаних (53%) вказали на мобільність використання ЕБ, зручні сервіси ЕБ, доступність ресурсів ЕБ,

водночас 25% студентів обрали відповідь «порадили викладачі (знайомі)». Були й такі відповіді: «у ЕБ зібрано багато аналогів традиційних книг, тому в традиційну бібліотеку ходжу рідко», «у ЕБ можна швидко знайти потрібну працю», «ЕБ допомагає заощадити час» («немає часу ходити у звичайну бібліотеку»; «ЕБ скорочує час пошуку потрібної інформації»; «навчаюся за індивідуальним планом, тому не маю змоги часто бувати в традиційній бібліотеці, де є необхідна література»; «у традиційній бібліотеці користувач зобов'язаний повернути книгу до певного часу, а в ЕБ з цим простіше»).

Щодо останнього, п'ятого, запитання *«З якою метою ви використовуєте ЕБ під час професійної освіти (для читання програмових літературних творів, підготовки до практичних занять, виконання кваліфікаційних робіт, розміщення власних творчих продуктів у інституційному репозитарії університету, особистого розвитку, інший варіант відповіді)?»* переважно студенти використовують ЕБ саме для підготовки до практичних, виконання рефератів і кваліфікаційних робіт. Активність анкетованих студентів-філологів як читачів програмних літературних творів становить 38%. Особистий розвиток засобами ЕБ цікавить 23% респондентів. На жаль, жоден студент із учасників анкетування не вибрав відповіді *«для розміщення власних творчих продуктів у інституційному репозитарії університету»*, – очевидно, студенти, з одного боку, не знають і не розуміють цієї функції ЕБ, а з іншого – не мають внутрішньої потреби розроблювати власні творчі продукти, щоб популяризувати відповідні напрацювання через сервіси ЕБ.

Загалом, попри наявність у багатьох громадян стереотипу використовувати лише традиційні бібліотеки, самі студенти сприймають ЕБ як сучасний інформаційний центр. Також дослідження показало, що студенти недостатньо ознайомлені з феноменом «електронна бібліотека», видами електронних бібліотек, їх можливостями. Результати опитування й анкетування переконують, що викладачі мають більше уваги приділяти популяризації електронних бібліотек як освітньо-дослідницьких майданчиків, заохочувати студентів до роботи з їх ресурсами, що сприятиме формуванню ключових і фахових компетентностей.

У межах фахової підготовки студентів-філологів використання ресурсів електронних бібліотек може здійснюватися за такими напрямками діяльності: 1) *організація інформаційно-пошукової діяльності* – у результаті розвивається вміння оперувати пошуковими системами в мережі Інтернет, критичне осмислення й оцінювання інформації, здатність сприймати, свідомо вибирати інформаційні джерела, представлені в каталогах і колекціях електронних бібліотек, володіти механізмами перероблення відомостей, зберігання їх, способами презентації інформації; 2) *організація дослідницької діяльності*, що забезпечує вдосконалення мисленнєвих прийомів, опанування загальних і специфічних методів виконання наукового дослідження, вироблення дослідницьких умінь, оволодіння стилем наукового мислення; 3) *організація інтерпретаційно-креативної діяльності*, що уможливорює розуміння й тлумачення смислу інформації (тексту), розвиток творчого потенціалу студентів з подальшим розміщенням креативних продуктів в електронному інституційному репозитарії; 4) *організація комунікативної діяльності* – на засадах співпраці, партнерського діалогу, при цьому електронна бібліотека виконує функцію інформаційного підтримання комунікації (наукової, навчальної, професійно орієнтованої).

Необхідною умовою для забезпечення належного рівня опрацювання науково-освітніх ресурсів електронних бібліотек у процесі фахової підготовки студентів-філологів є застосування різних методологічних підходів до організації навчання: *когнітивно-інтерпретаційного, інформаційно-пошукового, проектного, дослідницького, комунікативного* тощо. Ці підходи орієнтують на впровадження різних видів навчальної діяльності з огляду на компетентісно орієнтовані цілі фахової підготовки студентів, що уможливорює розроблення й обґрунтування варіативних навчальних технологій, методик, які забезпечують розвивальне інформаційно-освітнє середовище.

Спостереження за практикою навчання майбутніх учителів-словесників, індивідуальні бесіди зі студентами та викладачами свідчать, що умовою ефективності фахової підготовки філологів з використанням ресурсів електронних бібліотек є такі види діяльності студентів:

- пошук, відбір і нагромадження інформаційних даних завдяки опрацюванню ресурсів електронних бібліотек з подальшим аналізом і обговоренням різних поглядів, ідей під час «розумового штурму», круглих столів, студентських конференцій та ін.;
- студіювання навчальної інформації шляхом використання ресурсів електронних бібліотек – навчальних посібників, підручників, словників, збірників вправ, навчально-методичних журналів і т. ін. у цифровому форматі;
- моделювання алгоритмів дій для підготовки студентів до проведення дослідження з опрацюванням ресурсів електронних бібліотек;
- розроблення віртуальних тренажерів (наприклад, із правопису української мови), що передбачає доцільне використання тематично спрямованих інформаційних джерел, роботу з електронними каталогами, ознайомлення студентів з бібліографічним описом документів та ін.;
- створення комп'ютерних презентацій, тематичних інтерактивних плакатів, буктрейлерів (реklamних відеороликів про книгу);
- побудова моделей мовленнєвої комунікації, мовних явищ та ін., що може збагатити зміст навчального курсу (наприклад, риторики) і зміст студентських досліджень з української мови чи лінгвометодики;
- виконання студентами науково-дослідницьких робіт на основі опрацювання ресурсів електронних бібліотек, що формує інтерес до науки як процесу дослідження;
- побудова карт знань як засобу візуалізації опрацьованої інформації, поданої в колекціях електронних бібліотек;
- розміщення студентських публікацій, презентацій, кваліфікаційних робіт в електронному інституційному репозитарії (електронному архіві університету);
- створення, структурування й наповнення веб-сторінки студента на основі опрацювання вмісту колекцій електронних бібліотек для обміну досвідом з питань проведення наукових досліджень, розроблення уроків, навчальних посібників, методів навчання й оцінювання та ін.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, з огляду на важливість електронних бібліотек у фаховій підготовці студентів-філологів, у дослідженні з'ясовано стан використання ЕБ майбутніми вчителями-словесниками, визначено необхідні умови ефективної роботи з колекціями ЕБ у відповідних закладах вищої освіти.

Вивчення наукових праць дало змогу уточнити поняття «електронна бібліотека», інтерпретувати співвідношення між використанням ресурсів і сервісів електронних бібліотек та підвищенням якості фахової підготовки студентів-філологів, з'ясувати положення, які лежать в основі освіти й наукової діяльності майбутніх педагогів з використанням ЕБ.

Установлено, що значний науково-освітній потенціал для фахової підготовки студентів-філологів ЖДУ імені Івана Франка має електронна бібліотека цього університету, а також електронні бібліотеки «Україніка» і «Чтиво», оскільки містять багато різних ресурсів і зручні в користуванні, а тому закономірно підвищують мотивацію інформаційно-пошукової роботи, пізнання, дослідження, самонавчання. Окремо акцентовано на науково-освітньому потенціалі Інституційного репозиторію Київського університету імені Бориса Грінченка. Використання електронних бібліотек у навчальній і науковій діяльності студентів-філологів сприяє більш ефективному розв'язанню основних завдань фахової підготовки порівняно з традиційними бібліотеками, тому важливо практикувати різні види навчальної діяльності студентів з науково-освітніми ресурсами електронних бібліотек. Емпіричним шляхом підтверджено, що інтеграція електронних бібліотек у професійно-освітнє середовище для майбутніх учителів української мови і літератури уможливорює мобільність інформаційно-предметного пошуку, доступність інформаційного контенту такого середовища, забезпечує

інтерес до самостійної роботи студентів. За таких обставин підвищується рівень освітніх послуг і посилюється розвивальний потенціал фахової підготовки студентів.

Підсумовуючи, потрібно підкреслити, що проблема фахової підготовки студентів в умовах дигітальної освіти є відкритою для науковців. Перспективу мають дослідження питань використання ЕБ в аудиторії під час навчальних занять студентів гуманітарних спеціальностей; організації самостійної роботи студентів-філологів з використанням колекцій ЕБ; методики використання ресурсів ЕБ для формування й розвитку дослідницької компетентності вчителів-словесників у процесі післядипломної педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] О Мировой цифровой библиотеке. [Электронный ресурс]. Доступно: <https://www.wdl.org/ru/about/> Дата обращения: Май 21, 2018.
- [2] Europeana. [Online]. Available: <https://pro.europeana.eu/our-mission> Accessed on: May 21, 2018.
- [3] Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека – XXI"» від 17 серпня 2011 р., № 956. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF>. Дата звернення: Трав. 21, 2018.
- [4] Відкриття проекту ELibUkr «Електронна бібліотека України». [Електронний ресурс]. Доступно: http://www.elibukr.org/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.detail&evid=7&lang=uk&Itemid. Дата звернення: Трав. 21, 2018.
- [5] Jerry M. Mendel, «Education using Digital Libraries», WTEC Panel Report on Digital Information Organization in Japan. *World Technology Division, International Technology Research Institute, Loyola College, Baltimore, MD, USA*, February, с.13-21,1999. [Online]. Available: <http://www.wtec.org/loyola/pdf/dio.pdf>. Accessed on: May 21, 2018.
- [6] О. М. Спірін, та О. Р. Олексюк, «Аналіз програмних платформ для створення інституційних депозитаріїв», *Інформаційні технології і засоби навчання*, №2(34), с. 101-115, 2013. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/821/604>. Дата звернення: Трав. 21, 2018.
- [7] О. М. Спірін, А. В. Яцишин, С. М. Іванова, А. В. Кільченко, та Л. А. Лупаренко, «Модель інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень на основі електронних систем відкритого доступу», *Інформаційні технології і засоби навчання*, № 3 (59), с. 134-154, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1694/1180>. Дата звернення: Трав. 21, 2018.
- [8] О. М. Спірін, та Н. С. Прилуцька, «Зміст навчального матеріалу спецсемінару "Методика використання електронних бібліотек у навчальному процесі та наукових дослідженнях"», *Вісник Житомирського державного університету*, вип. 60, с.45-48, 2011.
- [9] Т. Л. Новицька, та О. О. Марченко, «Загальні підходи до використання електронних систем відкритого доступу у науково-педагогічних дослідженнях», *Інформаційні технології і засоби навчання*, том 50, №6, с. 181-191, 2015.
- [10] О. Семенов, «Електронні освітні ресурси в лінгвометодичній підготовці педагога-дослідника», *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 10, с. 123-134, 2016. [Електронний ресурс]. Доступно: repository.ssru.sumy.ua. Дата звернення: Трав. 21, 2018.
- [11] Д. А. Запорожець, «Можливості та переваги використання інтернет-ресурсів для студентів-філологів», *Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, Budapest*, вип. 1 (23), 2013. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://scaspee.com/6/post/2013/1/8.html>. Дата звернення: Трав. 21, 2018.
- [12] С. М. Іванова, «Тенденції використання електронних бібліотек в наукових і навчальних закладах (зарубіжний і вітчизняний досвід)», *Інформаційні технології і засоби навчання*, №3 (23), 2011. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.journal.iitta.gov.ua>. Дата звернення: Трав. 21, 2018.
- [13] В. І. Вітенко, «Технологія створення електронної бібліотеки: підходи та перспективи» [Електронний ресурс]. Доступно: <http://library.te.ua/wp-content/uploads/2011/10/pubdir03.pdf>. Дата звернення: Трав. 21, 2018.
- [14] В. Попик, «Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки "Україніка"», *Бібліотечний вісник*, № 2, с. 3-9, 2015. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_2_3. Дата звернення: Квіт. 19, 2018.

Матеріал надійшов до редакції 10 червня 2018 р.

НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ЭЛЕКТРОННЫЕ БИБЛИОТЕКИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ-СЛОВЕСНИКОВ

Кучерук Оксана Анатольевна,

доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры мировой литературы и методик преподавания филологических дисциплин, Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, г. Житомир, Украина,

ORCID 0000-0002-7040-986X

okucheruk1@ukr.net

Караман Станислав Александрович,

доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой украинского языка Киевского университета имени Бориса Гринченко, г. Киев, Украина,

ORCID 0000-0003-3186-375X

stanislavkaraman@gmail.com

Караман Ольга Владимировна,

кандидат педагогических наук, профессор, профессор кафедры украинского языка Киевского университета имени Бориса Гринченко, г. Киев, Украина,

ORCID 0000-0002-5662-4395

olgavkaraman@gmail.com

Аннотация. В статье рассмотрена проблема использования ресурсов электронных библиотек в учреждениях высшего образования, раскрыты основные направления применения соответствующих электронных ресурсов и приведены методические рекомендации. Обоснована актуальность использования электронных библиотек с целью повышения качественного уровня профессионального образования студентов-филологов и их научной деятельности. Уточнена сущность понятия «электронная библиотека». На основе анализа научных работ, синтеза учебно-методических идей, обобщения собственного опыта педагогической работы выяснено состояние использования электронных библиотек в профессионально ориентированной подготовке будущих учителей-словесников, определены условия эффективного использования ресурсов электронных библиотек в профессиональной подготовке будущих учителей-словесников. Проанализирована практика использования ресурсов электронных библиотек для поддержания обучения и научных исследований студентов-филологов. В этом контексте описаны результаты опроса и анкетирования студентов-филологов касательно активности и эффективности использования ресурсов электронных библиотек в образовательном процессе. Эмпирическим путем подтверждено, что интеграция электронных ресурсов цифровых библиотек в традиционную систему образования филологов способствует повышению внутренней мотивации к обучению, активизации самостоятельной информационно-познавательной деятельности студентов, формированию ключевых и профессиональных компетентностей. Отмечено, что эффективность ресурсов электронных библиотек в профессиональной подготовке будущих учителей-словесников зависит от уровня ИКТ-компетентности студентов и преподавателей. Определены перспективы исследования проблемы использования ресурсов электронных библиотек как необходимого инструмента для модернизации содержания и технологий профессиональной подготовки студентов-филологов.

Ключевые слова: электронные библиотеки; контент электронной библиотеки; электронные научно-образовательные ресурсы; образовательная деятельность; научная деятельность; информационно-образовательная среда; профессиональная подготовка студентов-филологов.

SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ELECTRONIC LIBRARIES IN SPECIAL TRAINING OF FUTURE LANGUAGE TEACHERS

Oksana A. Kucheruk

doctor of Pedagogical Sciences, PhD, professor, professor department of world literature and methods of teaching philological disciplines, Zhytomyr State University name Ivan Franco, Zhytomyr, Ukraine

ORCID 0000-0002-7040-986X

okucheruk1@ukr.net

Karaman A. Stanislav,

doctor of Pedagogical Sciences, PhD, professor, head of the department of Ukrainian language, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

ORCID 0000-0003-3186-375X

stanislavkaraman@gmail.com

Karaman V. Olga,

PhD of Pedagogical Sciences, professor, professor of the Ukrainian language department, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

ORCID 0000-0002-5662-4395

olgavkaraman@gmail.com

Abstract. The article deals with the problem of using electronic library resources in higher educational establishments, discloses the main directions of application of the relevant digital resources and provides methodological recommendations. The actuality of using electronic libraries with the purpose of raising the qualitative level of professional education of students of philology and their scientific activity is substantiated. The essence of the concept "electronic library" is specified. On the basis of analysis of scientific works, synthesis of educational and methodological ideas, generalization of own experience of pedagogical work, the state of use of electronic libraries in the professionally oriented preparation of future language teachers is clarified, conditions of effective use of resources of electronic libraries in the professional training of future language teachers are determined. The analysis of the use of resources of electronic libraries for support of studies and researches of students of philology has been analyzed. In this context the results of the survey and questioning of students of philology about the activity and efficiency of using the resources of electronic libraries in the educational process are described. It is empirically confirmed that the integration of digital resources of electronic libraries into the traditional system of education of philologists contributes to the increase of internal motivation for learning, activation of independent informative and cognitive activity of students, formation of key and professional competencies. It is emphasized that the efficiency of working out of the resources of electronic libraries in the professional training of future language teachers depends on the level of ICT competence of students and teachers. The prospects for studying the problem of using the resources of electronic libraries as a necessary tool for updating the content and technologies of professional training of students of philology have been determined.

Keywords: electronic libraries; electronic library content; electronic scientific and educational resources; educational activity; scientific activity; informational and educational environment; professional training of students of philology.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O World Digital Library. [Online]. Available: <https://www.wdl.org/ru/about/> Accessed on: May 21, 2018. (in Russian).
- [2] Europeana. [Online]. Available: <https://pro.europeana.eu/our-mission> Accessed on: May 21, 2018. (in English).
- [3] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the State Target National and Cultural Program for the Establishment of a Unified Information Library System" Library-XXI "» of August 17, 2011 year, N 956 [Online]. Available: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF> Accessed on: May 21, 2018. (in Ukrainian).
- [4] Opening of the ELibUkr project «Electronic Library of Ukraine». [Online]. Available: http://www.elibukr.org/index.php?option=com_jevents&task=icalrepeat.detail&evid=7&lang=uk&Itemid Accessed on: May 21, 2018. (in Ukrainian).
- [5] Jerry M. Mendel, «Education using Digital Libraries», WTEC Panel Report on Digital Information Organization in Japan. *World Technology Division, International Technology Research Institute, Loyola College, Baltimore, MD, USA*, February, p.13-21, 1999. [Online]. Available: <http://www.wtec.org/loyola/pdf/dio.pdf> Accessed on: May 21, 2018. (in English).
- [6] O. M. Spirin, ta O. R. Oleksiuk, «Analysis of Software Platforms for the Establishment of Institutional Depositories», *Information Technologies and Training Tools*, №2(34), p. 101-115, 2013. [Online]. Available: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/821/604>. Accessed on: May. 21, 2018. (in Ukrainian).
- [7] O. M. Spirin, A. V. Yatsyshyn, S. M. Ivanova, A. V. Kilchenko, ta L. A. Luparenko, «Model of informational and analytical support of pedagogical researches on the basis of electronic open access systems», *Information Technologies and Training Tools*, № 3 (59), p. 134-154, 2017. [Online]. Available: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1694/1180>. Accessed on: May. 21, 2018. (in Ukrainian).
- [8] O. M. Spirin, ta N. S. Prylutska, «Contents of the educational material of the special seminar "Methodology of using electronic libraries in the educational process and scientific research"», *Bulletin of the Zhytomyr State University*, vol. 60, p.45-48, 2011. (in Ukrainian).
- [9] T. L. Novytska, ta O. O. Marchenko, «General approaches to the use of electronic open access systems in scientific and pedagogical research», *Information technologies and teaching aids*, tom 50, №6, p.181-191, 2015. (in Ukrainian).
- [10] O. Semenoh, «Electronic educational resources in lingomotodicheskoy preparation of a teacher-researcher», *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, № 10, p. 123-134, 2016. [Online]. Available: repository.sspu.sumy.ua/ Accessed on: May. 21, 2018. (in Ukrainian).
- [11] D. A. Zaporozhets, «Possibilities and advantages of using Internet resources for students of philology», *Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe*, Budapest, vol. 1 (23), 2013. [Online]. Available: <http://scaspee.com/6/post/2013/1/8.html> Accessed on: May 21, 2018. (in Ukrainian).
- [12] S. M. Ivanova, «Trends in the Use of Electronic Libraries in Academic and Educational Institutions (Foreign and National Experiences)», *Information Technologies and Training Tools*, №3 (23), 2011. [Online]. Available: <http://www.journal.iitta.gov.ua> Accessed on: May. 21, 2018. (in Ukrainian).
- [13] V. I. Vitenko, «The technology of creating an electronic library: approaches and perspectives». [Online]. Available: <http://library.te.ua/wp-content/uploads/2011/10/pubdir03.pdf> Accessed on: May 21, 2018. (in Ukrainian).

- [14] V. Popyk, «Conceptual Basis for Building a Fundamental National Electronic Library "Ukrainka"», *Library Bulletin*, № 2, p. 3-9, 2015. [Online]. Available: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_2_3 Accessed on: April 19, 2018. (in Ukrainian).